

רגע של אמת

לקראת דו-שיח מזרח תיכוני

ססיל חוראני

ססיל חוראני, מחבר מאמר זה, הוא בן לאחת המשפחות הערביות-נוצריות הידועות בלבנון שהעמידה אנשי-רוח ומדינאים, ובתוכם אלברט חוראני העומד בראש מרכז לחקר המזרח התיכון באוכספורד. ססיל חוראני שימש עשר שנים יועץ לחביב בורגיבה, נשיא תוניסיה. המאמר נתפרסם תחילה ב"אל-נהאר", גדול העיתונים היומיים בלבנון, בתוספת מיוחדת, ותרגומו האנגלי ניתן ב"אֶנְקוּנטֶר" הלונדוני.

בדברי פתיחה למאמר אומר המחבר כי דבריו מכוונים למשכילים בארצות, "אלו המשתתפים עדיין בחיים המדיניים, החברתיים והאינטלקטואליים של ארצותיהם, ואלו שהופקעו בעל כרחם או מרצונם". לדעתנו זהו אחד המאמרים האמיצים, הנוקבים ובהירי-המחשבה שנכתבו אי-פעם בידי ערבי לשם ניתוח ובקורת עצמית. אין ספק כי הדברים יש בהם לא רק משום אינפורמאציה רבת-ערך אלא יש בהם כדי לזרוע אור על פנים שונות של בעיות הנדונות אצלנו, הן לגופן והן אגב ויכוחים מיותרים. יש בדברי חוראני, כמובן, גילויים של אי-הבנה וטעייה שיש לעמוד עליהם לחוד, אך גם גילויים אלו צריכים לימוד, ועל כל פנים שייכים הם לתמונה הכללית.

החיים והיוצרים בעולם: הצטרפות גורמים בין-לאומיים שאיפשרו את עצמאותן של כל הטריטוריות שלנו; וחשיפת עושר עצום הנותן בידינו, ללא כל מאמץ כמעט מצדנו, את האמצעים להשיג כל מה שאנו צריכים כדי לשנות מבנה חברתנו ולהרימה למעלת רווחה וקידמה.

סיכוי יחיד במינו זה, סכנה כי נאבדנו עכשיו. חירותנו המדינית והריבונית נותנת בידינו את האמצעים להביא על עצמנו כליה ביתר קלות ממה שביכלתנו לבנות את עתידנו. עצם חירותנו כרוכות בה סכנות גדולות יותר מאשר בימים שהיינו תלויים בדעת אחרים. איש לא יציל אותנו מתוצאות שגיאותינו ומשוגותינו זולת עצמנו. העובדה שאנו יושבים באזורים מסויימים שהם בעלי חשיבות אסטרטגית או עושר חומרי אינה, ערובה מספקת לבטחוננו או לקיומנו. אפשר לגרש אותנו מן השטחים האלה, ואפשר לנו לאבד את השליטה על העושר הזה. יכולים אנו להתאבד כאומה. וההיסטוריה תשפוט אותנו או כעם אשר לא ידע לנצל את הסיכויים שניתנו לו ותראה אותנו כראויים לגורל שיעדנו לנו.

הדוגמה הדראמאטית ביותר, אם כי לא היחידה,

ברגע הזה כשגורל האומה הערבית מוכרע, חובתו של כל אדם ערבי חושב להעיד על האמת כפי שהיא נראית לו, ללא פחד והעמדת פנים. זמן רב מדי היה תחום הביטוי והפירסום מסור בידי דמוגוגים וסחטנים מקצועיים וקנאים משכילים למחצה. שתיקתנו מזה וקולניותם מזה הביאו את האומה הערבית לא רק עד שבר ואסון אלא עד סף ההתפוררות.

תנאי ראשון לתיקון המצב הוא לראות את הדברים כהוייתם, בכל בהירותם האכזרית, ואחר כך לפעול כדי לשנותם לאור הרעיונות והיעדים שניציב לעצמנו. הנצחון על עצמנו הוא חשוב יותר מן התבוסה הגשמית בשדה הקרב. ממשלות, מדינות, משטרים, גבולות, כל אלה הם דברים בני חלוף הכפופים לתנודות המזל. הדבר החשוב הוא כי עם ישאר ויתקיים, לא כהצבר של יחידים, אלא ככוח חי ויוצר בהיסטוריה. נוכל להתקיים רק אם נפעל פעולה חיובית בעצמנו, ולא אם נגיב באופן שלילי למה שאחרים עלולים או מבקשים לעשות לנו.

ההיסטוריה נתנה לאומה הערבית במאה העשרים סיכוי יחיד במינו לחזור לקהילת הכוחות

כה על דעת הקהל. על ידי הכרזות אויליות וחסרות-אחריות גרמו כמו ידיהן לכך שהופיעו כתוק-פנים ולא כקרבנות התקפה. בעוד שהן דיברו על מלחמה וכיבוש, עשתה ישראל להכנתה.

שנים על שנים טיפחה ישראל את דמות עצמה כמדינה קטנה חסרת מגן המוקפת שכנים מצויינים וחמושים היטב הזוממים להשמדה. בשעה שלמעשה היינו שקודים לבלום אותה, הפריזו כמה מדוברינו, לשם תצרוכת פנימית, בכושרנו הצבאי והבטיחו כיבושים. דבר זה נתן למדינת ישראל עילה להזדיין מכף רגל ועד ראש. מאזן הכוחות שביקשה מדינת ישראל להעמיד לא היה בין ישראל למצרים אלא בין ישראל לבין כל שכניה ביחד. הכושר הטכני העדיף של הישראלים והמיוזג של חילותיהם באוכלוסיה האזרחית, נוסף על חימושם שמבחינה איכותית היה לפחות שקול כנגד חימושם של הערבים, נתנו להם יתרון שהיה עלינו לחזותו מראש.

ואולם הגדולה בתבוסות היתה לא בשדה המערכה, אף לא בתעמולה ובדעת הקהל, אלא זו שממשלותינו המיטו על עמיהם: אבדן נפשות רבות מספור ללא צורך; יציאה גדולה וחדשה של פליטים מבתיים; הפסדים כלכליים ומצוקה שעדיין אין לאמוד אותם; יאוש חדש והשפלה חדשה.

היש הוכחה חותכת יותר לכשרוננו להשליה עצמית ולפחדנות מוסרית מזו שאחמד שוקיירי עודנו יושב בסוד מנהיגינו האחראים, או טענותיו של ראש מדינה ערבית כי לא נחלנו תבוסה, שהרי לא השתמשנו במלוא עוצמתנו? האין כל זה מעלה את החשש כי "הנצחון הסופי" שעליו יש מדברים לא יהיה אלא מכת-מוות לערבים?

אכן זהו רגע האמת לנו; אך כמה ממנהיגינו אינם יכולים לגמור בדעתם אם הם רוצים להיות התורירו או השור!

תוצאה אחרת של סירובנו לקבל כמצוי את מה שאינו רצוי לנו היא זו: כל אימת שאנו תופסים סוף סוף את האמת, כבר מאוחר מדי. אחרי כל אסון אנו מתחרטים שלא הסכמנו למצב שאינו קיים עוד. בשנת 1948

לחולשתנו, ולא-יכלתנו להכיר את חולשתנו וגם את כוחנו, היא ביחסינו עם התנועה הציונית ועם מדינת ישראל.

לא היינו מסוגלים להגיע לידי הסדר אתם; ולא להרוס אותם; ואף לא לבלום אותם.

עקב אי-יכולתנו להחליט מה גישה ננקוט, או לאחזו באמצעים הדרושים להגנה עצמית, הרשינו לישראל להשתלט על כל שטחה של ארץ-ישראל ולתפוס את העמדות האסטרטגיות החשובות ביותר במזרח הקרוב.

אם גם נכון הדבר שהתנועה הציונית לא התפתחה רק במסגרת היחסים עם העולם הערבי אלא גם בתוך אקלים בין-לאומי שאינו בשליטתנו, בכל זאת משעה שהוקמה ישראל בשנת 1948 נגד רצוננו, התרחש מאבקנו עם מדינה זו במסגרת הקהילה הבין-לאומית ובעיקר במסגרת האומות המאוחדות. הגבולות שנקבעו בשנת 1948 עקב הפסקת האש לא היו נוחים במידה מלאה לישראל משום שהם הציבו תחום טריטוריאלי לציונות.

לפיכך, מטרת הערבים, אילו חשבנו מחשבותינו בבהירות ובנחת, צריכה היתה להיות בלימת ישראל בתוך הגבולות שהוצבו על-ידי הסדרי בדיעבד אחרי שתי מלחמות שהפסדנו בהן, ולא כיבושה והריסתה. דבר זה שלא ידענו להבחין ברור בין בלימה לכיבוש הוא בעיקר פרי חולשה פסיכולוגית שבנו: הדבר שאינו מוצא חן בעינינו אנו מעמידים פנים שאינו קיים. כיון שסירבנו להכיר במצב שאינו לפי טעמנו, לא היה בידנו להגדיר את יחסנו כלפי אותו מצב, או להבחין בין מה שהיינו חפצים באופן אידיאלי לבין מה שהיינו מסוגלים להשיג למעשה.

כמדיניות של בלימה יכלו המהלכים של מצרים עד 5 ביוני 1967 להיות מוצלחים. אבל סכנות היו כרוכות בהם, והגדולה שבהן היא זו שבמוחם של אלה שנקטו בה אפשר ואפשר היה לה בכל רגע להשתנות למדיניות של כיבוש. על ידי ערבוב זה בדעתן לגבי מטרותיהן, ועל ידי הערכה מוטעית של עצמתן, הביאו הממשלות הערביות את השואה של 5 ביוני. הן גם הפסידו את המער-

בעוד עשרים שנה, עוד "נצחון" בדומה לזה שני-צחנו זה עתה, ונאבד גם את עבר-הירדן מזרחה, את המישורים הפורים של הגולן והחורן בסוריה, או את נהרות הליטני והחצבני בלבנון? והישב עוד באותה שעה אחמד שוקירי בתוכנו כדי לקדש על הנצחון הסופי של האיולת על התבונה, של הקנאות על השכל הישר, של התרמית על האמת? התשובה היא בידנו. מה שאנו עתידים לעשות בתגובה למאורעות הזמן האחרון יקבע את עתיד עמנו לא לעשר או עשרים שנה אלא למאות שנים. הפעם לא יתכן סיכוי שני. או שנמשיך באותה הדרך שהולכה אותנו עד מצבנו כיום, תבוסות, נסיגות, אסונות, והפיכת אוכלוסיותינו העירוניות והחקלאיות במזרח הקרוב עד מהרה לנוודים חדים; או שננקוט אמצעים חיוביים כדי להפסיק את תהליך ההתפוררות, להציב גבול למייט ולהפוך את תבוסתנו הצבאית לנצחון מדיני ופסיכולוגי.

מה הם האמצעים החיוביים ומה הם הנצחונות הפסיכולוגיים שאנו יכולים לקוות להם?

ב.

קודם כל עלינו לשאול את עצמנו, מה פירוש של נצחון בגדר מצבנו הממשי וכוונתו האמתי? כלום פירוש הדבר נצחון על אחרים — על ישראל, על האנגלו-אמריקנים, על האימפריאליזם המערבי והאדישות הבין לאומית, או על כולם ביחד? כלום פירוש הדבר שבידנו לכפות את תנאינו על אחרים, להציב גבולות כרצוננו, להכתיב תנאים שבהם נאבה לחיות עם שאר העולם ולהכריח אחרים לראות אותנו כפי שהיינו רוצים לראות את עצמנו?

ראשית מאמצנו צריכה להיות להגיע לנצחון על עצמנו: על התבוסות מצד אחד ועל הקיצור-ניות מצד אחר. אלו שתי הסכנות שהן שלובות ושלולות יחד. התבוסנים האמיתיים אינם הללו הרואים את העובדות עין בעין, מקבלים אותן, ומנסים לתקן את המצב שהוליד אותן, אלא הללו המסרבים לעשות זאת, המכחישים עובדות ומכחישים בנאות תבוסות חדשות. הקיצונים הם אלה הטוענים שמושגינו היו נכונים, אלא שלא קיימנו

הצטערנו שלא קיבלנו את תכנית החלוקה של שנת 1947. במאי 1967 ניסינו לחזור לימים שלפני סואץ. היום היינו מתברכים — ואמנם אנו דור-שים זאת באו"ם — לחזור למצב כפי שהיה לפני 5 ביוני. מכל תבוסה אנו קוצרים יכול חדש של חרטה וכיסופים, אך לעולם, כנראה, אין אנו לומדים לקח חדש.

אך כל מצב אנושי — זולת השמדה — כולל בתוכו את זרע ביטולו. הרי למשל הקמת מדינת ישראל בשנת 1948. נכון הדבר כי ביחס לזכותנו לבעלות שלמה על ארץ-ישראל היה בזה משום הפסד לערבים; אך היו גם יתרונות לנו במאורעות של 1948. זכינו בעצמאות לגבי חלק מארץ-ישראל במקום התלות הגמורה במעצמת המנדט קודם לכן. במשטר המנדט יכלו העליה היהודית והתפשטות הציונית להמשיך במלוא שטחה של ארץ ישראל; אחרי 1948 הוגבלה הציונות לשטח פעוט שהיה חלש מבחינה אסטרטגית וכמעט בלתי מוכשר לקיום כלכלי. אילו גיבשנו את העצמת-אות שזכינו בה, יכולים היינו לבלום את התפתחותה של ישראל וכן של הציונות העולמית במשך חמישים שנה, ומכאן ואילך היתה ישראל עצמה חדלה להיות סכנה לנו והיתה נעשית עוד מדינה אחת לבנטינית, מקצתה יהודית מקצתה ערבית, ובעיקרה מזרחית.

תחת זאת, כעבור עשרים שנה, לא רק איבדנו מה שנשאר מארץ ישראל הערבית; אנו גם עזרנו לציונות לקפוץ קדימה בהתקדמותה הדינית-מית לקראת נאציונאליזם יהודי שלם. התמיכה החומרית והמוסרית העצומה שקיבלה מדינת ישראל מאזרחים יהודים בארצות אחרות בשעת המשבר האחרון מעידה כי מתרחש הדבר אשר הציונים הקיצוניים קיוו לו תמיד ואשר היהודים המתונים חששו מפניו: קיטוב הלאומיות היהודית מסביב למדינת ישראל והגיפור הגובר של יהודים כלפי חברות שבהן התבוללו או לפחות נתקבלו. האוכלוסיה הפוטנציאלית של מדינת ישראל היא על כן לא רק הדורות שעוד לא נולדו בארץ זו עצמה אלא היהודים ברחבי תבל.

הנבקש איפוא בעוד שנה, בעוד עשר שנים או

הגיעה לעולם, נפלו קרבן בנקל לאויביהם. והנשק שהוכרחו לנטוש ישתלב בצבא ישראל באופן שלאמיתו של דבר עזרנו לחמש את יריבינו.

ב. האמת השניה היא שקצב ההתקדמות הטכנולוגית והמדעית בעולם של ימינו הוא מהיר כל כך שאפילו אם תוך עשרים שנה נוכל להדביק את הרמה הצבאית של היום, יהיו הישראלים מאתנו והלאה, שכן כשרם הטכנולוגי המדעי הוא לא רק פרי בתי הספר ומכוני המחקר שלהם אלא גם פרי הכשרון היהודי — והלא־יהודי — ברחבי תבל.

ג. האמת השלישית היא שאפילו נוכל להביס את ישראל מבחינה צבאית יישללו מאתנו פירות הנצחון על ידי כמה מן המעצמות שתתערבנה כדי להציל את קיומה המדיני של ישראל.

ד. האמת הרביעית היא שבתוך עשרים שנה, או אף פחות, אפילו נצליח להעלות את כשרנו המדעי והטכנולוגי למדרגה שנוכל לעשות מלחמה מודרנית, הרי הלוחמה עצמה תלבש דמות אחרת לגמרי. השליטה על נשק אטומי בידי מעצמות קטנות — לרבות המדינות הערביות וישראל — תציג ברירה של השמדה הדדית או פיקוח בין־לאומי: ובשום אחד מן המקרים לא נוכל לכפות את רצוננו.

ברור איפוא שאם נחשוב במונחים של כוח צבאי נשגה שגיאה יסודית. אין פירוש הדבר שעלינו לפרוק נשקנו. אך פירוש הדבר שעלינו להעריך מחדש את כוחנו, ולמצוא יחס חדש בין עצמה צבאית מכאן ובין יתרונותינו המדיניים, הכלכליים והגיאופוליטיים מכאן.

מה המסקנות שעלינו להסיק מעובדות אלו לגבי יחסנו למדינת ישראל? עלינו להבין קודם כל שהתוצאה המיידית של המלחמה האחרונה היתה שינוי המצב האסטרטגי לטובת ישראל, שהשיגה גבולות טבעיים יותר, לשם הגנה והתקפה, ממה שהיו לה קודם. אם ננסה על כן לתקן את המצב הזה בכוח צבאי, תהא עמדתנו חלשה עוד יותר ממה שהיתה בשנת 1948, בשנת 1956, או לפני 5 ביוני 1967. ולא זו בלבד שאנו חלשים יותר להתקפה: אנו גם מסוגלים פחות להתגוננות.

אותם ברצינות; ושעל כן עלינו להוסיף וללכת באותה הדרך אך להשתמש בשיטות אלימות עוד יותר.

ואולם אם מושגינו היו מוטעים, הרי השימוש באותן השיטות ואפילו בצורה אלימה יותר רק יוליכנו לתבוסה חדשה. על כן חשוב כי נבדוק מחדש את רעיונות־היסוד שלנו מבחינת המציאות, ולא מבחינת המשאלות. מה יכולים אנו לקוות להשיג בפועל ממש?

ג.

אנחנו וישראל. הצבעתי על התוצאות ההרסניות של העובדה שלא ניסחנו בבהירות לעצמנו את ההבדל בין בלימת של ישראל לבין כיבושה. הסיבה העיקרית, שלא הבחנו הבחנה זאת ודימינו שיכולים אנו בכל רגע לעבור ממסלול אחד למשנהו, נעוצה בקוצר־היד להעריך את כוחנו וחולש־תנו ביחס אל ישראל ולשאר העולם. עלינו איפוא לבחון את השאלה הזאת ביושר וללא פחד.

א. האמת הראשונה והיסודית שעלינו לראותה היא כי הערבים בכללם עדיין אין להם הכושר המדעי והטכנולוגי, אף לא רמת ההשכלה הכללית בהמונים, המאפשרים עשיית מלחמה מודרנית בהיקף גדול. אין זו רק מסקנה מן המאורעות האחרונים: זוהי עובדה הניתנת להוכחה סטטיסטית. אין לנו הכושר החינוכי והרמה הדרושה מבית, אף לא די סטודנטים בחוץ־לארץ, כדי להעמיד מטה כללי, קצינים וחיילים המסוגלים להשתמש בנשק מודרני ובשיטות מודרניות. אף אין לנו אוכלוסיה אזרחית ממושמת ומחונכת דיה לשם שיתוף־פעולה עם הצבא והשלטונות האזרחיים בשיעור הנדרש למלחמה מודרנית. בהתעלמם מן העובדה הזאת ניסו מנהיגינו הצבאיים להילחם מלחמה מסוג לא נכון. קיטרוג קלאסי הוא כלפי מטות כלליים שהם נוקטים שיטות המתאימות למלחמה הקודמת. ההוגים והמתכננים הצבאיים שלנו ניסו להילחם את המלחמה העתידה. עקב זאת לא זו בלבד שחיילינו לא היו מסוגלים להשתמש בנשק המודרני שניתן בידיהם; הוא אפילו הפריע להם. לכודים בטנקים שלא יכלו לתמרן. בוטחים בתמיכה אווירית שלא

מספר. וכיון שהיחס המספרי בין יהודים "ער-
ביים" ליהודים אירופיים משתנה אף הוא, הרי
כלל האוכלוסיה של ארץ-ישראל ילבש בסופו של
דבר, ברוב ימים, צביון מזרחי. בעוד אנו רוכשים
קצת ממעלותיהם, והם רוכשים קצת מחסרונותינו,
ילך הפער בין היהודי לערבי ויצטמצם, ותוך
חמישים שנה אולי ייעלם כליל.

שנית, ברור כי התנועה הציונית בכללה, והמג-
היגים הישראליים במיוחד, הוצבו עקב מלחמת-
הבוק שלהם מ-5 ביוני נוכח דילימה דראמאטית.
וזה הדילימה: אם תקבל ממשלת ישראל את הער-
בים בשטחים שבשליטתה כְּאֶזְרָחֵי יִשְׂרָאֵל לכל
דבר, במלוא הזכויות האזרחיות המדיניות, הרי
דמותה של ישראל שנקבעה עדי-כה בחוקיה תהא
טעונה שינוי. ישראל לא תהא עוד מדינה יהודית,
שבה האזרחות השלימה מצריכה לא רק שייכות
לדת ישראל, אלא גם דם יהודי. היא תיהפך למדי-
נה יהודית-ערבית שבה הזהות הלאומית תהא
תוצאה של מגורים או זכויות-אזרח. לשון אחר,
ישראל כפי שהיתה לפני 1948 לא תהא קיימת
עוד, ופולשתינה, שבה ערבים ויהודים חיים יחד,
תקום מחדש.

אם, לעומת זאת, יסרבו שלטונות ישראל לקבל
את הערבים כאזרחים שלמים בשוויון זכויות אור-
חיות ומדיניות, תהא תחת ידם אוכלוסיה גדולה
שהם לא יוכלו לחסלה או למשול בה.

ראיית הדילימה הזאת היא המביאה כמה ממג-
היגי ישראל לנסות ולאחוז את החבל בשני רא-
שיו: להחזיק בשטחים שכבשו, ולצמצם את
האוכלוסיה הערבית על-ידי המרצת יציאתה לעבר
הירדן. לא קשה לחזות מראש כי הצעד הבא יהא
לעודד עליית יהודים לישראל כדי שיבואו במקום
ערבים רבים ככל האפשר בזמן קצר ככל האפשר.
אם הקיצונים בישראל יצליחו לכפות רצונם
על המיושבים יותר בדעתם, וכן על התנועה
הציונית, הרי יסכלו בכך את חלומם על התקרבות
יהודית-ערבית לצמיחות. כי בסופו של דבר ישפ-
טו הערבים את יתרונות השלום או המלחמה
ביחסיהם עם ישראל על פי מנהגה של ישראל
בערבים שבתחומה. אם באמת ובתמים ינסו לחיות

המסקנות שיש להסיק הן שתיים: ראשית, השי-
מוש בכוח צבאי כאלמנט יסודי במדיניות הערבית
כלפי ישראל הוא משגה. שנית, סיכונו הטוב
ביותר לבלום את ישראל הוא על ידי לחץ בין-
לאומי בתוך האו"ם או מחוצה לו. ואולם לחצים
בין-לאומיים אלו, יהא מה שיהא טבעם, מחירים
בצדם. מהו המחיר שאנו מוכנים לשלם, זוהי
שאלה שאדון בה להלן.

אם מאזן הכוח הצבאי נשתבש עתה באופן
חמור לטובת ישראל, הרי יש צדדים אחרים של
מאזן הכוח שהם לטובתנו. קצתם היו קיימים
תמיד, אף שלא השתמשנו בהם כהלכה; אחרים
נובעים מתבוסת 5 ביוני גופה, שכן בכל מצב
טמון זרע ביטולו. ראשית, נצחונה הצבאי של
ישראל היה מוגבל — מוגבל על ידי אותם גורמים
טריטוריאליים, גיאופוליטיים, העושים את הכנעתו
הצבאית של העולם הערבי לבלתי אפשרית. כי-
בוש צבאי הוא דבר אחד, אך הכנעה ושליטה
מתמדת הן דבר אחר. שנית, נצחונה הצבאי של
ישראל לא היה נצחון פוליטי; הוא לא קירב אותה
אל השלום לפי תנאיה שהיתה רוצה בו, אף לא
קירבה אל שולחן המשא-ומתן עם הערבים. נהפוך
הוא, הוא העלה כנגדה קואליציה של לחצים
בין-לאומיים שלא היו קיימים אף פעם קודם,
וחיסל את פירותיו של עמל עשרים שנה לרכוש
ידידים באפריקה ובאסיה.

אם הכוח הצבאי אינו הקלף המ-
שובח של הערבים, אף אינו הקלף
המשובח של ישראל. על ידי פעולה צב-
אית שהיתה מופלגת הרבה משיעורו של המצב
הממשי שעמדה נכחו, היא עוררה גורמים אחרים
העלולים בטווח ארוך לשנות את המצב בתוך
ישראל פנימה בדרכים שמנהיגיה כיום לא העלו
בדעתם כלל.

ראשית, נגיח שהלחץ הבין-לאומי לא יצליח
לכפות על ישראל נסיגה אל הגבולות שלפני 5
ביוני. על-ידי הבלעת רצועת עזה ומערב הירדן
בתחומה, ישתנה היחס המספרי בין הערבים ליהו-
דים שינוי נוקב. עדיפות הילודה של הערבים
תביא להם שיוון מספרי, ואחריו רוב, תוך שנים

לא כהסדר סופי אלא כצעד ראשון לקראת הסדר שבו יבואו שאלות הגבולות, זכויות הפליטים לשיבה והפיצויים על פתרון. אך האמצעים שנג- קוט לשם לחץ על מדינות אחרות לקבל את נקודת-מבטנו צריך שיהיו ריאליסטיים: כלומר שיהא להם סיכוי של הצלחה, ושלא יגרמו לנו יותר נזק מתועלת. אין להעלות על הדעת שנוכל להשיג את מטרתנו בלא לוותר כמה ויתורים. מה יהיו ויתורים אלו, דבר זה מסור להחלטת הממש- לות הנוגעות בדבר. אך עלינו לקוות ולתבוע כי ממשלות אלו לא תפעלנה באופן חד-צדדי עד כדי קיפוח פירותיה של כל פשרה שהן עלולות להס- כים לה.

ב. באם לא נוכל לקבל את התנאים שבהם תוצע הנסיגה משטחי הכיבוש הרי קו המדיניות השני צריך להתבסס על העקרון שכיבוש טרי- טוריה בורע כולל אחריות כלפי תושבי הטרי- טוריה. עלינו לא רק להפעיל מירב הלחץ הבין- לאומי כדי למנוע את מדינת ישראל מגירוש ערבים ונישול נכסיהם לטובת עולים יהודים חד- שים: עלינו להפעיל אותו לחץ על מדינת ישראל לשם מתן מלוא הזכויות המדיניות והאזרחיות לתושביה הערביים, וכן זכות הפליטים הערביים לחזור. אם פלשתינה כולה תהא מאוחדת שוב, הרי אין כל יסוד שיהא כל פלשתינאי שהוא מעוכב מלחזור לארצו: לא רק המוני הפליטים היושבים במחנות (ישנים וחדשים) יש להחזירם, אלא כל אותם הפלשתינאים שיכלו למצוא עבודה ושגשוג בארצות ערביות חייבים לחזור ולסייע בבנין הישוב הערבי הפלשתינאי מחדש ולמלא תפקידים הנאות בהחזרת זכויות הערבים בארצם. הערבים החוזרים לא יהיו גיס חמישי: אי אפשר לאדם להיות "גיס חמישי" בארצו שלו. היחסים שערביי ארץ-ישראל יוכלו או ירצו להקים עם היהודים יהיו בגדר אחריותם הם. על כל שאר הארצות הערביות לעזור להם בכל כוחן במאבק להחזרת זכויותיהם וכבודם האנושי; אך עיקר האחריות לעתידם תהיה על הפלשתינאים עצמם.

נשאר עוד שאלה שהיתה אולי חשובה יותר מכל אלה שדנתי בהן, שכן ברוב הימים היא

עם הערבים על בסיס שיוון גמור ובמסגרת משפ- טית-מדינית אחת, תיסלל הדרך להתפייסות בין ישראל, או פלשתינה, ובין העולם הערבי ברוב הימים. אך אם תינעל בפני הערבים הדלת לאזר- חות שלמה, והם יורדו לדרגת אוכלוסיה קולוניא- לית, תלויה, לא יהא עוד סיכוי שלום לנצח, לא בתוך ארץ-ישראל ולא מחוצה לה.

ד.

לא קשה להסיק מסקנות הגיוניות, מה צריכה להיות דרכה של מדיניות ערבית לאור המצב הזה והדילימה הזאת של ישראל. אם מטרת המדיניות הערבית צריכות להיות, כפי שאמרת, (א) בלימת ישראל בתוך גבולות כלשהם אשר נוכל להשיג ולייצב בעזרת לחץ בין-לאומי, (ב) הפיכת ישר- אל ממדינה יהודית "בלבדית", שאירופים הם היסוד המכריע בה, למדינה ערבית-יהודית, מזר- חית במכריע, הרי הבעיה אם לעשות או לא לעשות "שלום" פורמאלי נעשית בעיה ממדרגה שניה. זו לא תהיה עוד שאלה עקרונית ששום ערבי לא יוכל להתפשר עליה: היא תהיה מכאן ואילך שאלה של נוחות ויעילות. אך אין שום יסוד לכך שעלינו לקבל את הטענה הישראלית כי לא יתכן שלום אלא על ידי משא-ומתן ישיר עמם. כיון שהאו"ם, או קבוצה בין-לאומית אחרת, תהיה צד בכל נסיון לייצב גבולות, הרי כל מאמ- צינו להשיג הסדר יוכלו להיעשות באמצעות אר- גון זה. מה שאין אנו יכולים להרשות לעצמנו הוא שלא תהא לנו מדיניות כל עיקר: שלא נוכל לעמוד בתנאי המלחמה, ושנהא קצרי-יד להפיק תועלת מיתרונות השלום.

ניסוח מדיניות ערבית עקיבה כלפי ישראל במסגרת קהילת העמים היא אפשרית איפוא בש- לימות ואינה קשה אם נגדיר את מטרותינו ושי- טותינו. אמרתי מה הן לדעתי מטרות אלו. אשר לשיטות, הריני מוצא אחדות, ואפשר למצוא אח- רות, וביד הנושאים-ונותנים בשם הערבים יהא לקבוע את אופן השימוש בשיטות אלו.

א. עלינו לעשות כל שביכולתנו כדי להבטיח שיבה לגבולות כפי שהיו ב-5 ביוני 1967, אכן

נו למצוא פתרונות צבאיים נסתיימו בכשלון והביאו לידי כשלונות מדיניים ודיפלומטיים בעקבותיהם. מצד אחר, מאמצינו הדיפלומטיים, המדיניים והכלכליים עלו לא פעם יפה עד שהפסדנו את יתרונותינו על-ידי הפרזה או על-ידי אי הבנה בטיבם של יתרונות אלו.

הרי, למשל, ועידת ס'ט גיימס בלונדון בשנת 1939 בין הממשלה הבריטית וכמה ממשלות ערביות הביאה את הספר הלבן שהיה לטובתנו, אך אנו דחינו אותו, בשנת 1948 השגנו את פינוי השלטון האזרחי והצבאי הבריטי מארץ-ישראל, אך לא נקטנו באמצעים הדרושים כדי לרשת את מקומו. ושוב בשנת 1948, אחרי מלחמתנו הראשונה שנכשלה, יכולנו להפוך את תבוסתנו הצבאית לנצחון מדיני מוגבל ולצמצם את ישראל בשטח פעוט. תחת זאת העדפנו את זכויותינו ועקרונותינו התיאורטיים על תועלתנו הממשית. עד שנת 1967 — וזו היתה סיבת היסוד להתקפת ישראל ב-5 ביוני — הצלחנו ליצור מצב כלכלי כזה בירדן וברוב הארצות הערביות האחרות שמשקיעים זרים התחילו מפקפקים פקפוק רציני לגבי השקעות במדינת ישראל אם פירושן הוא געילת שוקי ערב. בודדנו את ישראל מבחינה דיפלומטית בתחומים רחבים של החיים הביניים לאומיים. הפסדנו את כל היתרונות הללו על-ידי קוצר-ידינו לנתח את המצב נכוחה. לא הבינו כי הפער בין קשייה הכלכליים והדיפלומטיים הגוברים של ישראל ובין עצמתה הצבאית יפתה אותה בהכרח לתקן את המאזן על-ידי פעולה צבאית כוללת ולא מקומית. תחת להסיר כל עילה אפשרית לפעולה כזו סיפקנו להם את העילות שהתקשו להמציא בעצמם.

ולא רק לגבי ישראל הראינו חוסר הבנה בעצמתנו האמתית ובחולשתנו בחיים הביניים לאומיים. ביחסינו עם המעצמות הגדולות ועם קהילת העמים בכללה אתה מוצא אותה מתכונת של אי-מציאותיות. ממשלותינו התנהגו כאילו האהדה והידידות הביניים לאומית אלו ברזים שאפשר לפתוח ולסגור כאוות נפשנו, וכאילו הגדרת יחסים משיביע-רצון עם מדינות אחרות זה מיבצע חד-סטרי

שתקבע את יחסינו עם היהודים ואת יחסיהם עמנו: גורלו ושלומו של המזרח הקרוב אין להשאירם ליוזמת ישראל לבדה. אפילו תבחר ישראל בטיפוס החברה הסגורה, הבלבדית, ותדחה את הערבים כשותפים לאזרחות, אין עלינו לעשות כן. אם אין מקום בחברה הישראלית לערבים, עלינו להראות כי יש מקום בחברה הערבית ליהודים. זו היתה תמיד מתכונת החברה שלנו, ויהא זה נצחונה הגדול ביותר של הציונות המיליטאנטית אם נזנח אותה ונקבל את תפיסת המדינה של הציונים. כי יודעים הם בלבם שמדינת ישראל סגורה, בלבדית, קנאית, לא תוכל לעולם להתקיים יחד עם חברה ערבית פתוחה, ליבראלית וסובלנית. ואולם יש יהודים במדינת ישראל וברחבי תבל הפוסלים את החזון צר-המוחין ואת המטרות הקנאיות של כמה ממנהיגיהם, והם יוכלו להיות בעלי-בריתנו במאבק כנגד הכנסת לאומנות גזענית למזרח הקרוב. נצחוננו הגדול ביותר יהיה שיהודי ארץ-ישראל יעדיפו לחיות בחברה ערבית מאשר בחברה ישראלית. בידנו לעשות את הדבר לאפשרי.

ה.

אנו והעולם. הצעתי כי ננסח וננסה לקיים מדיניות ערבית מסקנית כלפי ישראל במסגרת קהלת העמים, כלומר, לעיקרו של דבר, בגדר האומות המאוחדות. אך לא רק בבעית ישראל בלבד תוכל קהלת העמים להיות לעזר לנו. בכמה וכמה תחומים של יחסי-חוץ שלנו, עושים מספרנו וכוחנו הפוטנציאלי את האו"ם למכשיר פעולה נאות. ואולם דבר זה מחייב הערכה נכונה של עצמתנו וחולשתנו בעולם.

משגנו הגדול ביותר בעבר היה בהפרזת עצמתנו בפועל ובמיעוט עצמתנו שבכוח. מצירוף זה של הערכות כוזבות נובעות כמעט כל השגיאות בהתנהגותנו הביניים לאומית. אנו ניסחנו ונקטנו קוי מדיניות שלא יכולנו לקיימם: זנחנו קוי-מדיניות שהיה להם סיכוי של הצלחה.

אין לך דוגמה טובה לאמת זו מקוי המדיניות הביניים לאומית שנקטנו כלפי ישראל. כל נסיונותי-

ניות הערבית בתחום זה, אתה מוצא כשלונות כיוצא בהם גם בתחומים אחרים. קרנתם ודמותם של הערבים בעולם גיוקו היוק קולקטיבי ואינדי- וידואלי, וחלק גדול ממה שאנו אומרים או עושים אינו מתקבל עוד ברצינות. הצעד הראשון לתיקון המצב הוא איפוא שנקבל את עצמנו ברצינות: כי נשכין שכל-ישר, מסקניות, ויושר-לב ביחסים שבינינו וביחסים עם העולם החיצוני.

לאורך-ימים, יש כמה עובדות-יסוד בחיים הבין-לאומיים שאסור לנו להתעלם מהן. יהיו מה שיהיו היתרונות הטבעיים והנכסים הפוטנציאליים שברשותנו מבחינת מיספרנו ומשאביו הטבעיים, הרי מצבנו והשפעתנו הממשית אינם אלא פרי יכלתנו להפעילם. אין לנו לצפות להשפעה יותר מכשיעור הכוח הממשי שברשותנו. מדיניות המיוסדת על אחיות על אחיות-עניים או השליית-עצמו סופה להתמוטט. עובדות החיים כוחן יפה מהזיות כוח ותעצומה.

ג.

לשני סוגי יחסים בין-לאומיים עלינו להקדיש תשומת-לב מיוחדת: יחסינו עם האומות המאוחדות ועם המעצמות הגדולות.

משנת 1947 ועד היום לא ידענו לגמור בדעתנו מה תהא עמדתנו כלפי האו"ם. אנו מתנגדים לה- המלצותיו כשאין לפי רוחנו: אנו מסתמכים עליהן כשהן נראות לנו. אנו מנסים לפעול על דעת עצמנו בשעה שנדמה לנו כי אנו מצליחים בדרכינו; אנו באים אל האו"ם בשעה שאנו חוששים להפסיד. אחת מתוצאות הדבר היא שבמוחנו הארגון הבין-לאומי קשור בכשלונות ונסיגות, ורק גדיר בהצלחות.

כמובן אין אנו יחידים בעמדה פוסחנית זו: ישראל וממשלות אחרות אף הן פועלות כך. ואר-לם השאלה שעלינו לשאול את עצמנו היא באיזו מידה אנו זקוקים לארגון זה או לאיזה צורה שהיא של מערכת או תמיכה בין-לאומית.

בהשיבנו על שאלה זו יש לשים לב לשתי עובדות. כל המעצמות הגדולות (חוץ מסין) חשות את הצורך להשתייך לאו"ם אף שהיו יכולות לחיות היטב מחוצה לו. העובדה השניה היא

שעלינו לזיום. אנו עושים הסכמים ומפירים אותם משום ששינינו דעתנו. אנו מאיימים איומים שאין בדעתנו או ביכלתנו להוציאם אל הפועל. אנו נוקטים פעולות בשעה שאין בהן עוד כל יעל.

אצטמצם בדוגמה אחת, אף שהייתי יכול להביא דוגמאות הרבה. הנפט הערבי, והממון הרב שהוא מעניק לממשלות וליחידים, נותן לנו את היכולת הפוטנציאלית לא רק לפתור את מרבית בעיות העוני והנחשלות שלפנינו: הוא היה יכול גם למלא תפקיד חשוב בהעניקו לנו השפעה על חייה הכלכליים והפינאנסיים של אירופה, ובעק-בותיה גם השפעה פוליטית. אך קודמים לכך שני תנאים הכרחיים. עלינו להגדיר את מטרותינו לטווח רחוק ולטווח קצר בגדרו של האפשרי; ועלינו לתאם את קוי המדיניות של הארצות המ-פיקות נפט, וכן את היחסים ביניהן לבין הארצות שאינן מפיקות נפט.

המשבר הנוכחי הוא דוגמה לקוצר-ידנו למלא אף אחד משני התנאים הללו. לפני שפרצה המל-חמה לא נקטנו שום אמצעים יעילים כדי לנצל את כוח-המיקוח שלנו בזירה הדיפלומאטית וה-פוליטית כדי למנוע מלחמה. משפרצה המלחמה, היו צעדינו רק לחצאין ולמקוטעין וללא סיכוי הצלחה, שכן הם מזיקים לנו יותר משהם מזיקים לישראל ואין בהם משום לחץ יעיל על איזו מן המעצמות הגדולות. ולא רק כשלון היתה פעולתנו בתחום זה: היא עלולה להוליד מצב חדש שבו תוגבל באופן חמור יכל-תנו בעתיד לנצל את עצמתנו הפו-טנציאלית הנוכחית, ואולי תיבטל לגמרי.

סכנה זו כבר נראית באופק. אירופה המערבית נוקטת עכשיו אמצעים כדי להפחית את תלותה בנפט הערבי. אף שלא תוכל אולי להשיג אי-תלות גמורה עוד שנים רבות, יכול תוכל למנוע שיתוק פתאומי של חייה התעשייניים והאורחיים; וכן תוכל להגדיל את כשרה לעמוד בפני שלילת נפט ממושכת עד כדי כך שהדבר יזיק יותר לכלכלתם של הערבים מאשר לכלכלתה. כנגד אי-היעילות והשיתוק החלקי של המדי-

הריאליזם שעלינו לטפח ביחסינו עם הארגון הבין-הלאומי עלינו לטפחו גם ביחסינו עם המעצמות הגדולות. בתחום זה, שוב, לא היינו בעבר לא ריאליסטיים ולא מסקניים. אנו מנסים להגיח אותן זו כנגד זו, אך אנו נזעמים כשאין הן תומכות בנו. אנו מנסים לעבור מצד לצד בתקוה להפיק את מיטב התנאים מכולן, אך אנו מסתכנים תמיד בהרחקת לבו של צד אחד באופן שאנו נעשים תלויים לגמרי בצד האחר. אנו מכריזים על נייטרליות אך אין אנו מקיימים מצוותיה. אנו מדברים על חופש התימרון שלנו אך אנו מצמצמים את יעילותו עד כדי כך שהוא עלול להתנדף. היינו רוצים שקצתן של המעצמות הגדולות או כולן תאמצנה להן את המדיניות שלנו ותראינה את הענינים מנקודת מבטנו, ושוכחים כי אנו קטנים והן גדולות. האינטרסים שלנו הם לעתים בצד אחד, הרגשות שלנו בצד אחר, וכך אנו מתנוודדים באופן סכיופריני מקו מדיני אחד למשנהו ונכשלים בכלם. עקב זאת יחסינו עם כל אחת מן המעצמות הגדולות הם יחסים או של איידידות או של תלות. ובכל עת תמיד אנו צפויים לסכנה שהן תגענה לעמק השווה ביניהן על חשבוננו.

מטרה עיקרית של מדיניות החוץ שלנו צריכה להיות ביסוס יחסינו עם המעצמות הגדולות על יסודות בריאים וחיוביים אשר יעזרו לנו להפיק את מירב התועלת הן מסכסוכיהן והן מהסכמיהן. דבר זה מצריך יכולת להבין את מציאות החיים הבין-לאומיים ולנקוט מדיניות משותפת במסקניות וביושר, מה שלא עשינו עד כה.

ז

הליגה הערבית. הצורך הדוחק ביותר הוא איפוא לשים סדר בביתנו אם ברצוננו למלא תפקיד יעיל בעולם. יש שני מישורים שבהם דבר זה צריך להיעשות: היחסים בין המדינות הערביות יש לבססם על יסודות בריאים וריאליסטיים יותר, וכל אחת מהן חייבת במאמצים רציניים יותר לפתור את בעיותיה המיוחדות.

הליגה הערבית נוסדה בשנת 1944 במטרה עי-

שבתוך מסגרת האו"ם אפשר היה למדינות הערביות לזכות בהשפעה ובעוצמה רבה הן בשל מספרן והן בשל חברותן בשתי הקבוצות של המדינות האסיאניות והמדינות האפריקניות.

משתי עובדות אלו אפשר להסיק מסקנה חשובה: אם אנו צריכים להגנתו ולתמיכתו של הארגון הבין-לאומי, עלינו להיות מוכנים לפשרות, כדרך כל קיבוץ אנושי. לפיכך חשוב להבין מה פירושה האמיתי של פשרה. אין פירושה, כפי שיש סבורים, הקרבת הטפל כדי לשמור על העיקר: זהו רק טכסיס גרידא. הפשרה האמיתית היא בכך שאתה מוותר על דבר שאתה אולי רואה כזכותך הטבעית למען יתרון גדול יותר, לאו דוקא לעצמך אלא לקיבוץ אשר אתה שייך לו. אם מדינות מוותרות על כוח כאמצעי של מדיניות לאומית, הרי יש בכך להנות את החלש על חשבון החזק; אך החזק אולי יש לו ענין גדול יותר בשלום העולם מאשר בהאדרה לאומית. לקבל פשרה אינו אפוא סימן מבייש לחולשה: אין עוצמה או כוח מוחלטים. הביזיון היחיד הוא לנסות ולדחות בכוח הנורע מה שאנו נאלצים לקבל אחר כך בשל חולשה.

אם אפוא ברצוננו להשאיר בתוך הארגון הבין-לאומי משום שאנו צריכים לו, שורת ההגיון מחייבת שנעשה הכל כדי לחזקו ולהפכו למכשיר יעיל. אין אנו יכולים לצפות שנשתמש בו כמכשיר למדיניותנו הלאומית ולאינטרסים המיוחדים שלנו גרידא. לפעמים יהא עלינו לקבל דינן של החלטות שאינן נראות לנו. אך היתרונות לאורך ימים של חיזוק הארגון עלולים להיות גדולים מהיתרונות לטווח קצר של החלשתו.

יחסנו לאו"ם הן לגבי המדיניות הכללית והן לגבי ענינים מיוחדים, יש לבססו אפוא לא רק על מה שנראה כאינטרס מידי שלנו אלא על שיעור תוחלתנו ליהנות, לטווח קצר וארוך, מחברותנו בו, ועל הצורך שאנו רואים להשתמש בעצמתו המקובצת בכל ענין וענין. ואולם דבר זה אינו מונע אותנו מלפעול בתוך הארגון הבין-לאומי כדי להבטיח לעצמנו את מירב ההשפעה והכוח אשר, בשעת הצורך, נוכל להפעילם.

הליגה הערבית דומה היא מכשיר יעיל יותר מו- עידות הפיסגה או כינוסי שריי-החוץ. יש עכשיו צידוק מדיני ממשי להחייאת הליגה כמסגרת שבה יתכן להגיע להחלטות קולקטיביות ושיש בכוחה להקים מחדש את יחסי מדינות ערב עם העולם החיצוני. כי בעוד שכל אחד מן המנהיגים הערביים היה להוט תמיד לזכות בתהילת ההצלחה, אף אחד מהם אינו להוט לזקוף כשלונות לחובתו. הליגה יכולה להיות מטרה סבירה יותר לביקורת, אך תחילה יש לציידה בכושר אמיתי להחליט החלטות, שכן אחריות מחייבת כוח כשם שכוח מטיל אחריות. הדיפרסונאליזאציה של היחסים הבין-ערביים, הקמת אחריות קולקטיבית, וכוח-מנהיגות של ממש הן בלשכה והן באישיותו של מזכיר כללי דינאמי יוכלו לעשות הרבה לתקן את דמותו ולחדש השפעתו של המדינות הערביות בעולם.

אך דמות זו והשפעה זו לעולם לא תוכלנה להיות עדיפות או גדולות יותר מעצמתן האמיתית, להבדיל מעצמתן המדומה או הפוטנציאלית גרידא. החייאת הליגה הערבית כמכשיר לפרסומת ותעמולה בלבד היא בזבוז מרץ וממון. הצורך החשוב והדוחק הוא ליצור את התנאים — על ידי מוסדות ממשיים, ולא על ידי החלטות או המלצות — שבהם אפשר יהיה להוליד כוח ועצמה של ממש.

החולשה הגדולה ביותר של הליגה הערבית משעת הקמתה היתה קוצר-ידם של חבריה להסכים ביניהם אלא במכנה משותף הנמוך ביותר. דבר זה שרשו בקוצר ידם או ברתיעתם להכיר בעדיפויות שונות ובדרגות שונות של זיקה לבעיות מסוימות. הם או שהציבו מטרותיהן גבוהות מדי או נמוך מדי. לעשות הכל או לא לעשות כלום, אינו ברירה מעשית בפוליטיקה או בכל תחום-חיים שהוא. הדבר החשוב הוא להתחיל באותם צעדים אשר יאפשרו לך בסופו של דבר להגיע אל מטרתך. כל אימת שעמדה הליגה הערבית נוכח קשיים בהשגת מטרתה הסופית — האיחוד הפוליטי של העולם הערבי — לא עשתה ברצינות שום דבר כלל.

לפיכך השלב הראשון בהפעלת הליגה הערבית

קרית של יצירת מדיניות חוץ משותפת שתאפשר למדינות הערביות לטפל בבעיית ארץ-ישראל כפי שהיתה קיימת באותה שעה. כיון שלא הצליחה למנוע את הקמת מדינת ישראל בשנת 1948, הרי שמכותה ויעילותה של הליגה נפגעו פגיעה חמורה. כבכל משבר מאז ועד היום, לאחר גילוי סולידריות ומני נוכח מלחמה, הלכו היחסים בין המדינות הערביות והורעו, כשכל אחת מהן תולה את הכשלון בצואר חברתה. על ידי גיבוש הסכסוכים ועל ידי סיפוק זירה שבה יכלו לגגח זו את זו, נעשתה הליגה בהדרגה לא מכשיר למדיניות-חוץ משותפת או להתקרבות אמיתית בין חבריה, אלא היפוכו של דבר.

עם ירידתה והבאשת ריחה של הליגה הערבית נעשו נסיונות אחרים לאחד ולתאם את מדיניות החוץ בועידות פיסגה ובפגישות של שרי החוץ, אך כל אלה לא הצליחו במקום שנכשלה הליגה; אדרבה, כשלונות אלו היו מנקרי עינים יותר מאלו של הליגה מכיון שגיבשו והבליטו לא רק חילוקי דעות אלא גם חילוקי אישיות ומוג בין המנהיגים הערביים. הדיפאריסונאליזאציה של מדיניות-החוץ הערבית היא איפוא צורך דוחק.

תנאי יסודי למדיניות חוץ ערבית ריאליסטית היא אפוא ההכרה כי לא כל המדינות הערביות יש להן אותם התנאים הגיאוגרפיים והכלכליים או אותם האינטרסים. לפני שיסכימו ביניהן מה הם האינטרסים המשותפים להן, עליהן להחליט במה הן חלוקות. כשאין הכרה באינטרסים הכשרים של כל אחת מהן, יש סכנה כי בכל משבר ומשבר לא יהיה תיאום אמיתי של המאמץ, ושהאשמות הדדיות תבואנה בעקבות הכשלון ההכרחי של כל מדיניות משותפת שתבטיח לב-קוט. לאמיתו של דבר ביססו המדינות הערביות את יחסיהן לא על הערכה ריאליסטית של האינטרסים והכושר של כל אחת מהן אלא על סולידריות רגשית המתנדפת כעבור שעת החירום.

ואולם אם רוצים בנסיון חדש לבנות מדיניות חוץ ערבית רצינית — ובעיית ארץ-ישראל עושה את הדבר לדוחק יותר מבאיוה זמן שהוא — הרי

ח

המשטרים הערביים. הגדול במקורות החולשה בעשרים השנים האחרונות היה שהוכנסו לחיים המדיניים של הערבים דרכי שלטון וסיסמאות אידיאולוגיות שאינם מתאימים או בעלי זיקה לתנאים הממשיים בארצות הערביות. שיטות וסיסמאות אלו לא זו בלבד שהרעילו את היחסים בין ארצות ערב, אלא אף סינוורו כמה ממשטריון מראות את בעיותיהם האמיתיות והאינטרסים האמיתיים שלהם.

הנה, למשל, המשטרים הצבאיים שקמו בכמה מארצות ערב למן 1949; כל צידוקם היה בהת-ייצבותם נוכח סכנות חוץ. עכשיו נתגלה לעיני הרבים כל קוצר-ידם במלחמה. מה טעם יש לנו להניח כי יש בידם להצליח יותר בתכנון ובפיתוח כלכלי, בחינוך, במדיניות חוץ, בפניאנסים או בתרבות?

בין התוצאות המזיקות ביותר של המשטרים הצבאיים לגבי המבנה המדיני והכלכלי של הארצות שהם ניסו למשול בהן היה נעילת דלת בחיים הציבוריים, במתכוון או בעקיפין, בפני מספר רב של אורחים משכילים ומיומנים הנמקים באפס-מעשה בארצותיהם או העורכים גלות בארצות אחרות. דבר זה הוא הפסד עצום מבחינת ההשקעה במשאבים אנושיים. ראשיתו לפני ארבעים שנה ויותר. המחסור בטכנאים עקב זאת מורגש לא רק בעיניים אזוריים אלא גם בצבאות באופן שיש מקום לטעון שהמשטרים הצבאיים תחת לחוק את הכוחות המזוינים החלישו אותם בפועל.

הכנסת סיסמאות אידיאולוגיות ותורות מדיניות וכלכליות ששרשן ברקע שונה לגמרי מזה של ארצות ערב הזיקה עוד יותר ביחסי ארצות אלו לבין עצמן ובענייניהן הפנימיים. הן ביתרו את העולם הערבי למחנות מחנות בעיניים שאינם חיוניים ולפי קוים שאין להם שחר.

ראשית, ההפרד בין משטרים "מתקדמים" או "מהפכניים" לבין "ריאקציוניים" או "שמרניים". מענין ומאלף הדבר שכל המשטרים המתקראים "מתקדמים" הם לאמתו של דבר משטרים צבא-

הוא לכנס כינוס דומה לוועידת אלכסנדריה של 1944 כדי לבחון מחדש את שיטותיה ולתקן את חוקתה. ברומו של סדר היום צריכה להיות שאלת האחריות. כיון שלא כל המדינות הערביות יכולות לגקוט פעולה יעילה בכל הענינים שבאינטרס משותף, הרי יש להגיע לחלוקה מעשית של האחריות. יש להביא בחשבון את הנסיבות המיוחדות בכל ארץ ובכל איזור. היעילות, ולא מחנות של סולידריות, היא המבחן היחיד.

מכאן יש לעבור לענין אחר, חשוב יותר: שאלת התאמת המבנים הפוליטיים בתוך העולם הערבי. בשעה שנוסדה הקהילה הערבית המאוחדת נדחה הליגה הערבית לקרן-זוית משום שהיתה נראית כמיותרת: אם הקהילה הערבית המאוחדת היא מוקד לעולם ערבי מאוחד, מה חפץ יש בליגה? עכשיו נשתנו הנסיבות, לא רק משום המאורעות האחרונים אלא משום שניכר היה זה כמה זמן כי ק"ע"ם עצמה אינה להוטה לקבל עליה את ההתחייבויות הפוליטיות והאדמיניסטרטיביות של איחוד מתרחב. אין כל יסוד להטיל את מלוא האחריות והעומס של התיקונים הפוליטיים ביחסי המדינות הערביות אהדדי על מצרים, ור-חוק לשער כי ממשלת מצרים תשים עתה מכשור לים בדרכו של הסדר חדש אשר בחזקו את כושר התנגדותם של הערבים להתפשטות ישראלית במזרח יחזק בכך גם את עמדת מצרים בדרום.

אם השטחים הכבושים בידי ישראל לא יוחזרו, ברור שאיזה מבנה פוליטי ערבי חדש במזרח הירדן צריך לקום. אם יורשה חלל של כוח הרי שאר ירדן ייכבש תוך שנים מספר. כדי למנוע זאת יש ליצור מסגרת מדינית חדשה שבה יוכל המלך חוסיין להוסיף ולמלא את התפקיד שנתן לו הגורל.

מה היא מסגרת מדינית חדשה זו, בזאת אין בדעתי לדון כאן. עלינו לקוות שהמשטרים הערביים יוכלו להתגבר על החשדות והקנאות ההדדיים, ישימו קץ למריבותיהם חסרות-השחר וינטקטו אמצעים חיוביים לעצור את ההידרדרות המהירה המסכנת את עצם יסודות קיומנו הלאומי.

ט

הכעיה האמיתית. הכנסת תורות מדיניות וחברתיות להיות להיים הערביים שאין להן ערך לגביהם לא זו בלבד שהיא מחלישה את ארצות ערב על ידי ביתורן למחנות בשל ענינים חסרי משמעות; היא גם מסיחה דעתן מבעיותיהן האמיתיות. ההבנה התקפה היחידה בין ארצות ערב בשעה זו היא מצד דרגת התפתחותן הכלכלית והחברתית ומצד המשאבים שברשותן להמרצת קידמתן. ההבדל האמיתי הוא בין הארצות המפותחות יותר לבין המפותחות פחות, בין העשירות לעניות. אין כל טעם שנקדים להתמודד עם בעיות של חברות מפותחות הרבה יותר לפני שהגענו לשלב שבו בעיות אלו נעשות ממשיות ותובעות פתרון. אין יסוד שנאמץ לנו את הלשון ואת הצורות הפוליטיות של סכסוכים חברתיים וכלכליים שאי-נו ממיין הענין לגבי חברותינו.

הבעיות הדוחקות והמיידיות העומדות כמעט לפני כל ארצות ערב הן ביצירת מיזער התנאים שעליהם אפשר להקים במרוצת הזמן חברה מודרנית. בעוד שיש בודאי ללמוד ולדיין בצביונה של אותה חברה ובתוכן החברתי והכלכלי של האמצעים שיש לנקוט כדי להקימה — דבר שיעורר רב בלי ספק חילוקי דעות ויוליד תנועות פוליטיות שונות — הנה לא הגענו עדיין לשלב זה. עוד יש כר נרחב לפעולה שבו האינטרסים הם משותפים ויסודיים למדי שנשמה או נדון בהתעללות מות את הבעיות העלולות להפריד בינינו בשעה זו שעלינו להיות מאוחדים.

לגבי כמה מהארצות הנחשלות בעולם, הצורך למצוא מקורות-חוץ להשקעות הון או לסוגי יומ-נה שהן חסרות, מאלץ אותן להסתבך בסכסוכים ובהפרדים של העולם המפותח יותר. שום צורך כזה אינו קיים לגבי העולם הערבי, שיש ברשותו כל המשאבים החמריים והרבה מן המשאבים האנושיים שהוא זקוק להם. יש די הון ונזילות כדי שניעשה בלתי תלויים בעזרה כספית מבחוץ ונוכל לקדם את גשוגנו הכלכלי והחברתי, ובלבד שננצל את משאבינו בתבונה ונביט ברוחב-מבט על הצרכים הקיימים והעתידים של העולם הערבי

יי. מה הדבר אשר הביא אחדים ממנהיגינו לנקוט לשון ולחקות סגנון של תנועות ומשטרים שבעצם אין להם דבר עמם? יש שתי סיבות יסודיות לכך: השאיפה למצוא בעלי ברית וידידים בחוץ, והצורך להשיג תמיכה עממית. כיון שרוב ארצות ערב יצאו מכלל שלטון מערבי אך זה לא כבר, מדרך הטבע הוא שמנהיגים המבקשים חיבת המונים בנקל יסתפחו על אויבי המערב במדיניות החוץ ויבטיחו לעמם רווחה כלכלית וחברתית על ידי רפורמות קרקעיות, הלאמה ושאר יסודות הפרוגרמה של ארצות סוציאליסטיות.

ואולם חוץ מאשר במצרים הרי המשטרים הצבאיים "המתקדמים" לא זו בלבד שלא הגשימו תכניות סוציאליסטיות; לאמיתו של דבר הפחיתו את התוצר הלאומי הגולמי ופגעו פגיעה רצינית ברווחתם הכלכלית של חלקים מסויימים באוכלוסיה מבלי לשפר מצבם של חלקים אחרים. הם אף לא היו מסוגלים, או חפצים, לנקוט אותם האמצעים החברתיים והמשפטיים שהיו משווים אופי מתקדם למשטריהם, לפחות על גבי הנייר. אף אחד מן המשטרים "המתקדמים", למשל, לא בייטל את ריבוי הנשים. נהפוך הוא, קצתם ניסו לחזור ולקיים בחיי הציבור פירוש שמרני של האסלאם. דוקא כמה מהמשטרים הקרויים "שמרניים" או "ריאקציוניים" עשו לא מעט למען אוכלוסיהם מבחינת הקידמה הכלכלית והתחיקה החברתית.

שנית, הנסיון לזהות את הלאומיות הערבית עם משטרים "מתקדמים" בניגוד ל"ריאקציוניים" הביא לידי ריב חסר-שחר ומסוכן בין ממשלות ערביות ושילהב אף סכסוך את דעת הקהל ברחבי העולם הערבי. עלינו לדחות לחלוטין את הטענה כי משטר מסויימים או מפלגה או מנהיג יש להם מונופולין על הלאומיות הערבית ועלינו לפסול את ההנחה כי חילוקי דעות או אינטרסים הם בסיס גאות למיזון משטרים או יחידים כנאציזם-ליסטים אמיתיים או בוגדים. מסעי התעמולה הארסיים שנערכו על גלי הרדיקליזם ובעתונות בארצות מסויימות יש לדחותם ולגנותם ולשימם לצחוק, ויש להפעיל כל לחץ על אותן הממשלות המרשות זאת כדי שיושם קץ לשערוריה.

יחיד במינו שאינו ניתן להרבה שכבות משכילות בארצות ובחברות מפותחות יותר, שמכבידות עליהן לעתים קרובות מסורות ומתכונות-חיים מגובשות שאינן מניחות כר רחב ליוזמה ומ-קוריות. מולנו הטוב הוא שנולדנו בזמן שמח-כות לנו משימות גדולות ולא עוד אלא שאפשרות הפעולה אף היא קיימת.

במקום הויכוחים העקרים שלא ממין הענין, החי-כוכים המרים והחשדות ההדדיים השולטים בחיי-נו המדיניים והאינטלקטואליים, הבה ננסה למצוא הבנה בינינו, הסכם על עקרונות ואמון הדדי, שיאפשרו את הפעולה שיש לעשות בשעה זו אם ברצוננו להציל את העולם הערבי מירידה מהירה.

בכללו. יש לנו טריטוריות עצומות, משאבים טב-עיים כבירים ועמדות אסטרטגיות חיוניות. מה שאנו צריכים הוא לנצלם לאור צרכי היום ומחר. ארצות שהן עשירות כיום, אפשר לא תהיינה עשירות תמיד; אחרות שהן דלות כיום יש להן אפשרויות גנוזות העשויות להעשירן באחד הי-מים. כלל המשאבים האנושים והטבעיים של העו-לם הערבי יש לחקור אותו ואחר כך לנצלו לאור תכנית כוללת, רעיון מנחה.

י

זאת האחריות הגדולה המוטלת עתה על השכ-בות המשכילות בארצות ערב. יש להן סיכוי